

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

ΟΙ ΡΕΜΠΕΤΕΣ

και άλλες ιστορίες

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΘΑΝΑΣΗΣ ΑΓΑΘΟΣ

ΚΕΔΡΟΣ

Βασιλης Βασιλικός: *Οι ρεμπέτες και άλλες ιστορίες*

ISBN 978-960-04-5041-5

Επίμετρο: Θανάσης Αγάθος

Φωτογραφία εξωφύλλου: από το αρχείο του Κώστα Χατζηδουλή

Υπεύθυνη Τμήματος Επιμέλειας-Διορθώσεων: Μαρία Σπανάκη

Επιμέλεια-Διόρθωση: Άγης Μπράτσος

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη

© *Βασιλης Βασιλικός*, 2019

© *Εκδόσεις Κέδρος, Α.Ε.*, 2019

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.

Γ. Γενναδίου 3

Αθήνα 106 78

τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655

www.kedros.gr • www.facebook.com/kedros.gr

e-mail: books@kedros.gr

*Στον Κώστα Χατζηδουλή
Εις μνήμην*

Οι ρεμπέτες

Πολύ χάρηκα που τον ξαναείδα τον φίλο μου τον Λέο. Προπάντων, γιατί το δώρο που του έφερνα απ' την Αμερική ήμουν σίγουρος πως θα τον ενθουσίαζε: όπως έπαυσε από βαρηκοΐα οξύτατης μορφής, εκείνο το βύσμα στο αντί του – σαν μικρόφωνο για ν' ακούς, μόνο εσύ, χωρίς να ενοχλείς τον διπλανό σου, κλασική μουσική – τον έκανε κομπλεξικό. Έτσι, το νέο μηχάνημα που του έφερνα από τον Νέο Κόσμο, όπου κι εκεί μόλις είχε βγει στην αγορά, ήταν ένα σύστημα που το ρύθμιζες απ' την τσέπη. Κανείς δεν το έβλεπε. Κανείς δεν ήξερε πως ήταν βαρήκοος. Αυτός μονάχα το 'ξερε. Και το ρύθμιζε αναλόγως.

Με κάλεσε αμέσως σπίτι του, να πάω να τον δω. Η μάνα του έκανε χαρές που με είδε. Έβγαλε γλυκό του κουταλιού, παγωμένο νερό. Ήταν ωραία λαϊκιά η μάνα του. Κι η γειτονιά του, στον Πειραιά, για γεύση αλήθειας. Ο Λεωνίδας, ή Λέο, ζούσε πάντα μέσα στην ακαταστασία, γεμάτη μια άλλη συνέπεια. Τι κι αν φαίνονταν ανακατωμένα τα χαρτιά; Ο ίδιος ήξερε πού είχε το κάθε

πράγμα. Αυτό ήταν το πιο σημαντικό: να μπορεί να ελέγχει το χάος. Τον πατέρα του δεν τον είδα – ήταν απασχολημένος στο άλλο δωμάτιο, στην αστρονομία του. Ήξερε πως ο Λέο τού είχε ιδιαίτερη αδυναμία. Συναγωνίζονταν οι δυο τους, μέσα στο ίδιο σπιτικό, να εντυπωσιάσουν την ίδια γυναίκα, που ήταν για τον έναν η σύζυγος, για τον άλλο η μάνα.

– Εσένα σου έπρεπε μια άλλη ζωή, του είπα, σε πανεπιστήμιο, αμερικάνικο, με μικροφίλμ, να 'χεις όλα τα μέσα, όλες τις πηγές στη διάθεσή σου. Εδώ πνίγεσαι, καημένη. Δεν το καταλαβαίνεις;

Αλλά η γλύκα της ζωής, φαίνεται, δεν είναι άμοιρη κάποιας φθοράς. Τα δυο μαζί πάνε. Τρίβεσαι, λιώνεις, κι αυτό σου δίνει μια άλλη ζεστασιά απ' το να λάμπεις κρύνοντας.

Ο φίλος μου είχε τη δομή της πόλης του: έσκυβε όσο επιτρέπει μια γέφυρα σ' ένα φορτηγό, φορτωμένο καφάσια, να περάσει· είχε τις σιδερένιες καταπακτές πάνω στην άσφαλτο που δήλωναν την περιουσία του Δήμου και τα σημάδια που, φωτεινά, όπως οι στρεφόμενοι κύλινδροι, στη σημειωτική τους γλώσσα λεν, για παράδειγμα, «εδώ κουρείο». Θέλω να πω ότι είχε ορισμένες μονομανίες χαρακτηριστικές, όπως τα δώρα. Δεν τα δεχόταν.

– Πόσα σου χρωστάω; είπε κι έβαλε το χέρι στην τσέπη.

– Forget it, του απάντησα για να αποφύγω το ελληνικότατο «άι γ...» Εγώ σου έφερα το μηχάνημα να το χαρείς,

να το εφαρμόσεις. Χαλάει κόσμο στην Αμερική. Όπως οι φακοί επαφής όταν πρωτοβγήκαν.

Μα ο Λέο ήταν ανένδοτος. Επέμενε καθαρά τεχνικά να μου πληρώσει μόνο το κόστος. Ούτε τον κόπο, ούτε το τελωνείο, ούτε τίποτα.

– Δώσε μου τότε, υπέκυψα, σε αντάλλαγμα, μερικούς παλιούς δίσκους του Στελλάκη.

Στο μεταξύ είχαμε βγει να περπατήσουμε στην Ακτή Ζέας. Μαυροφορεμένη η «Κρεολή» του Νιάρχου, είναι μόνιμα αγκυροβολημένη εκεί, χειμώνα καλοκαίρι. Καθίσαμε να φάμε παγωτό.

– Απ' το Σικάγο έρχεσαι και στον Πειραιά Σικάγο τρως, μου είπε.

Κι έπειτα αρχίσαμε τη συζήτηση για τις μπίζνες. Ο ήλιος διασκέδαζε πάνω σε μια λίμνη απ' το νερό της βροχής.

– Ο χειμώνας αυτός προμηνύεται ρετρό, μου είπε. Για να σε κατατοπίσω...

Είχαμε σηκωθεί και περπατούσαμε ξανά στην Ακτή Ζέας, όπου τα δεμένα κότερα μιλούσαν για το αποταμιευμένο χρήμα των αφεντικών τους. Στο μεταξύ ο Λέο, τοποθετώντας το καινούργιο μηχάνημα που του έφερα, μου μίλησε για τον φλοίσβο του κύματος που πρώτη φορά τον άκουγε τόσο ωραία.

Μου παρουσίασε τους καινούργιους φίλους του, σαν να 'ταν εικόνες από ένα μουσείο.

– Πού τους ξέθαψες; τον ρώτησα.

Αλλά ο Λέο, ό,τι δεν τον συνέφερε, δεν το άκουγε. Είχε αυτό το προνόμιο.

Χαμένοι σ' ένα παρελθόν που αυτοί το ξέραν και το κρατούσαν φιλόργυρα για τον εαυτό τους, έμελλε στους μήνες που ακολούθησαν να εξοικειωθώ μαζί τους κι αυτοί μ' εμένα και να γίνουμε πρώτοι φίλοι. Γι' αυτούς ήμουν ο Γκας, τ' Αμερικανάκι, παιδί σέρτικο και νοικοκυρεμένο. Για μένα, πολλές φορές κατόπιν τ' αναρωτήθηκα, τι θα 'ταν άραγε ο χειμώνας εκείνος, 1976-1977 – ο πρώτος που περνούσα στον τόπο μου, μετά δεκαπέντε χρόνια στα ξένα – δίχως τους ρεμπέτες;

Ο χειμώνας στην Αττική, ας το πούμε ευθύς εξαρχής, δεν υπάρχει. Μετά μάλιστα το Σικάγο της Αμερικής για μένα ήταν ένα συνεχόμενο καλοκαίρι, όπως συνέχεια του διαδρόμου επιβίβασης σου φαίνεται καμιά φορά ο θάλαμος του αεροπλάνου.

Στην αρχή με τους ρεμπέτες συζητούσαμε για την Αμερική. Ο Λυμπέρης δεν είχε πάει ποτέ, ενώ ο Αβράμης θυμόταν μια θριαμβευτική τουρνέ του στα 1937.

– Τότε δεν είχες γεννηθεί, καριόλη, τον πείραζε ο Λυμπέρης.

– Εσύ, μωρέ γύφτο, δεν ήσουν τότε στην πιάτσα και δεν θυμάσαι, τον «ίσιωνε» ο Αβράμης.

Η αλήθεια ήταν ότι ούτε ο ένας ούτε ο άλλος είχαν πάει ποτέ, μου το έδινε γραφτό ο Λέο, αλλά ο Αβράμης είχε πλάσει μια ολόκληρη ιστορία γύρω απ' αυτό, γιατί κάλυπτε μια περίοδο φυλακής του στη μεταξική δικτατορία.

– Απ’ το Σικάγο περάσατε; είχα την αφέλεια να ρωτήσω τον Αβράμη την πρώτη φορά, πριν μάθω ότι είχε πάει στην Αμερική όσο κι ο Κάφκα.

Αλλά ίδια με τον Κάφκα – κι ήταν ο λόγος που τόσο άνετα δέχτηκα την περιγραφή του, στο ύφος, όμως, του Αντρέα Κορδοπάτη – μπόρεσε να μου δώσει μια πιστή περιγραφή.

– Όχι, απ’ το Σικάγο δεν περάσαμε, μου αποκρίθηκε στον ίδιο πληθυντικό, γιατί υπήρχε τότε η ιστορία του Αλ Καπόνε, ξέρεις. Τα πράγματα ήταν βραστερά γιατί πολλοί Έλληνες, ιδιαίτερα στο Σικάγο, ήταν ανακατωμένοι στο συνδικάτο της φάμπρικας. Αλλά γύρισα γύρω απ’ το Σικάγο, πήγα σε χωριά γειτονικά, στις λίμνες και στα ποτάμια. Το Τσάρλεστον...

– Χόρεψε και τσάρλεστον, γέλασε ο Λυμπέρης.

Δεν ήξερα και δεν ήθελα να μάθω τίποτα για το παρελθόν τους που ήταν φτιαγμένο από νότες σ’ έναν καημό, πάντα τον ίδιο, του ανικανοποίητου.

Το πρόσωπο του Αβράμη, βαθιά χαρακωμένο από μαχαιρίες του χρόνου, είχε το χαμόγελο δύσκολο, σαν μια τράπεζα που ξέρεις ότι η παραμικρότερη διακίνηση του αποθεματικού της φέρνει επιπτώσεις, διακυμάνσεις σε ολόκληρη αλυσίδα υποκαταστημάτων. Γι’ αυτό δεν χαμογελούσε συχνά, για να μην ενοχληθούν οι χιλιάδες ρυτίδες που το πλαισιώναν, δίκην δέσμης από γραμμένες ουλές του καιρού. Έτσι, παρακολουθούσε σιωπηλός, τρώγοντας το πολύ μια μπουκιά που με δυσκολία την κατάπινε, για-

τί δεν του άρεζε να τρώει, περιφρονούσε το σαρκίο του – ήταν ολόκληρος καπνός –, μοιάζοντας τελικά σε σοβαρότητα με το όργανό του, το μπουζούκι, που, όσο και να 'ταν πλουμιστό, ποτέ δεν χαμογελούσε, ποτέ δεν άφηγε, απ' τη φεγγαροπρόσωπη τρύπα του, να φανεί η παραμικρή νότα αισιοδοξίας.

Ο Λυμπέρης, αντίθετα, φρόντιζε να διατηρεί μια ροδαλότητα που έσβηγε τις ρωγμές στο πρόσωπό του, με ματογυάλια, όπως τα αποκαλούσε, που βρίθουν σκέψεων, ενώ είναι άδεια πίσω απ' τους φακούς. Γιατί σ' έναν άνθρωπο που φορά γυαλιά, με μια προχωρημένη κιάλας πάθηση στα μάτια, δεν μπορείς ποτέ να πεις αν η ένταση της ματιάς είναι αποτέλεσμα της εσωτερικής του καύσης ή του συγκεντρωτικού φακού. Και με τον Λυμπέρη δεν μπορούσες να ξέρεις αν ήταν κάποιο φως εσωτερικό ή το τζάμι που σ' έκαιγε.

Από την άποψη αυτή, ο Λέο είχε ολότελα λάθος όταν θεώρησε σωστό, δηλαδή χρήσιμο, να απομονώσει τις συμβίες απ' τη δημόσια ζωή τους. Και δίκιο είχα εγώ, που ξαφνικά πήγα να τους βρω στα στέκια τους μια μέρα δίχως ειδοποίηση: ο Λυμπέρης ήταν σπίτι του, στην αυλή, με την καρδερίνα στο κλουβί και μια γυναίκα σκυφτή, ωραία όπως μου φάνηκε από πίσω, που έπλενε τα πόδια του σε μια πλαστική κόκκινη σκάφη. Δίπλα ήταν μια μεγάλη κανάτα με κοχλακιστό νερό. Βλέποντάς με να φτάνω, απροειδοποίητα, στην αυλή του, έκανε να σηκωθεί, μα τα πόδια του ήταν παγιδευμένα μες στις φρο-

ντίδες της κυρα-Μαγδαληνής, της γυναίκας του, που τα σκούπισε βιαστικά με μια αφράτη, πλούσια πετσέτα και ορθώθηκε μετά, ενώ οι φλέβες είχαν πετάξει πίσω απ' τους αστράγαλους και τις γάμπες τη γαλανή διαμαρτυρία τους, με τον γοφό ακόμα απροσάρμοστο, να μας χαιρετήσει. Ο Λυμπέρης σαν να το χάρηκε που τον πετύχαμε έτσι στον ρόλο του πασά. Για τον Αβράμη θα πω παρακάτω.

Δεν ήταν, βέβαια, μόνο αυτοί οι δύο και δεν μιλώ γι' αυτούς σαν σπουδαιότερους. Το συγκρότημά τους αποτελούνταν κι από άλλους πέντε, δυο γυναίκες και τρεις άντρες, κι είχε ένα «παράρτημα» της συμρναϊκής σχολής, μικρασιατικό θα το λέγαμε, που έπαιζε μόνο όταν τραγουδούσε η Ρόζα. Για την ακρίβεια, μόνο όταν χόρευε, γιατί δεν δεχόταν να πει ένα τραγούδι αν πρώτα δεν εξαντλούσε όλες τις σωματικές δυνάμεις της στον χορό.

Το κέντρο όπου τους είχε βρει ο Λέο ήταν στην Πλάκα. Ισόγειο το πάλκο, είχε τα καμαρίνια του στο υπόγειο. Από κει έπρεπε να ξεκινήσει η Ρόζα στα ογδόντα της, ν' ανέβει πρώτα τα σκαλοπάτια, που ήταν δεκαοχτώ, για να φτάσει στο πίσω μέρος της αίθουσας βλέποντας τις πλάτες των θεατών. Από τον διάδρομο κιόλας άρχιζε να ακκίζεται, κι όταν ανέβαινε στο καθαυτό πάλκο με τη βοήθεια κάποιου της ορχήστρας ή με την αυθόρμητη υποστήριξη απ' τους αγκώνες που της προμήθευαν οι έκπληκτοι θαμώνες των πρώτων τραπεζιών, ολοκλήρωνε εκεί, στον μικρό και στενό χώρο που της άφηναν

τα μικρόφωνα και τα καλώδια, ό,τι είχε αρχίσει απ' τον διάδρομο.

Τα φώτα, τα όργανα στη διαπασών και τα χειροκροτήματα τη βοηθούσαν να σταθεί στα πόδια της και να συντελεστεί μπροστά στα μάτια όλων μας η μεταμόρφωση της γριάς γυναίκας σε μια καμπαρετζού που σειέται και λυγίζεται στα καφέ σαντάν της Τουρκίας, όταν Αρμένηδες, Ρωμιοί, Τούρκοι κι Αραπάδες, Εβραίοι, Μεσοποτάμιοι και Ιρακινοί, Πέρσες και Κιρκάσιοι, η λαγγεμένη Ανατολή, πες, έδνε τη φλόγα της γύρω απ' το κορμί της και τη λαμπάδιαζε με τους αμανέδες της. Τώρα, ντυμένη στα καταπόρφυρα, με τα ξανθά απ' το οξυζενέ και καφεδιά στις ρίζες, φριζέ και πλούσια, μαλλιά της, με ροζ πολύ στα μάγουλα, η Ρόζα είχε τη χάρη και την τσαχπινιά μιας μικρής κοπέλας, καταφέρνοντας, όπως οι μεγάλες υποκρίτριες στις αρχές αυτού του αιώνα, να υποδυθεί την παρθενιά της άμναλης κόρης που ξεφεύγει απ' την αυστηρή επιτήρηση της νταντάς.

Τέτοια τη γνώρισα στα καμαρίνια, όπου αφηρημένη φαινόταν να μην ακούει τίποτα, να μην αναγνωρίζει κανέναν, κι όμως παράξενα παρούσα και καθοριστική για τον χώρο της, με νεαρούς που θέλαν να της κάνουν τον ξεναγό, Τέο Σαράπο μιας Πιαφ όμως σε ανιούσα, περιμένοντας να βγει στο πάλκο.

Τα καμαρίνια ας μη νομιστεί πως σε τίποτα μοιάζαν του θεάτρου. Χωριστά δωμάτια σαν σε αμπάρι πλοίου τρίτης κατηγορίας που οι ρεμπέτες μοιράζονταν περιμένο-

ντας τη σειρά τους. Και ο καπετάνιος, τ' αφεντικό, πίσω απ' το μεγάλο ψυγείο με τις κόκα κόλες, να παίζει τα ζάρια του πότε μ' εμένα, πότε μ' έναν άλλο μερακλή.

Γιατί όπως οι τράτες παν παρέα με τους γλάρους τους, έτσι κι οι ρεμπέτες εμφανίζονταν πάντα γύρω τους; μ' ένα σμάρι από συμπαθούντες – συνεργάτες, συγγενείς, θαυμαστές –, κανένας δεν ήξερε ακριβώς κι ούτε ρωτούσε να μάθει ποιοι ήταν, αλλά τ' αφεντικό έβρισκε μέσα απ' αυτούς κάθε Δευτέρα – γιατί μόνο κάθε Δευτέρα γινόταν αυτή η παράσταση, στην αργία δηλαδή του μαγαζιού απ' το κανονικό του πρόγραμμα – πρόθυμους να δοκιμάσουνε την τύχη τους μαζί του.

– Τι λες; Είσαι να τους κάνουμε καθημερινούς; μου είπε ο Λέο μια φορά, μέσα στον Νοέμβρη.

Με το «είσαι» εννοούσε προφανώς να έμπαινα μέτοχος στην επιχείρηση.

– Νομίζεις πως τους σηκώνει η αγορά; τον ρώτησα, μη θέλοντας να δω τις λιγοστές αμερικάνικες οικονομίες μου να κάνουν φτερά.

– Αφού βλέπεις τι χαλασμός γίνεται κάθε Δευτέρα.

Πράγματι, η επιτυχία των δευτεριάτικων εμφανίσεων είχε κεντρίσει και άλλους επιχειρηματίες να τους κάνουν, από βδομαδιάτικους, καθημερινούς.

– Μα είναι γέροι οι περισσότεροι. Ο κόσμος αγαπά τους νέους τραγουδιστές, αντιγνωμούσα.

Ο Λεωνίδας επέμενε πως θα πήγαιναν καλά. Εξάλλου, εγώ το καπάρο θα 'βαζα και με τα πρώτα έσοδα θα το

’παιρνα πίσω. Δεν ριψοκινδύνευα τίποτα. Κανείς σ’ αυτή τη δουλειά δεν θα ’βαζε τίποτα παραπάνω απ’ το μεράκι του.

– Μα ο κόσμος τους ξέρει τώρα πώς κάθε Δευτέρα είναι εδώ. Θα πρέπει να κάνεις άλλη διαφήμιση, να ρίξεις άλλα φέιγ βολάν στους δρόμους.

– Αυτά μη σε νοιάζουν. Πες μου μόνο ότι είσαι.

Μου άρεζε η αισιοδοξία του. Με γέμιζε ικανοποίηση. Ό,τι κάναμε γινόταν δωρεάν. Για μια λαϊκή παράδοση που έπρεπε να τη βγάλουμε απ’ τη ναφθαλίνη.

Και ψάχαμε να βρούμε ποιο μαγαζί έκανε νερά για να μπορούμε εμείς με τα λεφτά μας, να το «σώσουμε».

Για να πιάσουμε το μαγαζί, έπρεπε να κάνουμε με τον Λεωνίδα μια σωστή εκτίμηση του χώρου. Αυτή τη συγκεκριμένη χρονιά η Πλάκα, χωρισμένη σε δυο ημισφαίρια, όπως η Κορέα, φιλοξενούσε πάνω από διακόσιες μπουάτ, κουτούκια, κέντρα ψυχαγωγίας, μπαρ, ταβέρνες, εστιατόρια για τουρίστες και ιθαγενείς. Το Νότιο ήταν το καθαρά εμπορικό, με ξένες φωτεινές επιγραφές, συρτάκι ντανς, μαστροπούς και κράχτες όπου άδειαζαν τα πούλμαν το φορτίο τους για το «Άθηνς μπάι νάιτ τουρ». Εκεί συνωστίζονταν κι οι επαρχιώτες που είχαν ακούσει ή δει στην τηλεόραση για το ξενύχτι του κεφιού στην πρωτεύουσα και βρίσκονταν σ’ έναν χώρο που μόνο με την Αθήνα δεν έμοιαζε, κάτι ανάμεσα σε Πλας Πιγκάλ και Νιου Ορλήανς, κακέκτυπο και στις δυο περιπτώσεις για όποιον ήξερε το πρωτότυπο, αηδιαστικό σαν ούισκι ελληνι-

κής παραγωγής και προελεύσεως για όποιον τ' αγνοούσε. Η προβοκατόρική άγρα των πελατών, τα μεγάφωνα στη διαπασών, οι βρισιές κι οι προκλήσεις που ανταλλάσσονταν στους δρόμους κάναν κάποιους γρήγορα να τα μαζέψουν και να γλιτώσουν στο Βόρειο ημισφαίριο· εκεί καλλιτέχνες διαφορετικοί συνέχιζαν μια παράδοση γνήσιου λαϊκού τραγουδιού, συστηματοποιημένου όμως και πολιτισμένου, «κονσερβοποιημένου» για μερικούς, όπου όμως κανένας δεν κινδύνευε να μαχαιρωθεί και το να «τα σπάσει» κανείς αποκλειόταν, όχι μόνο γιατί απέξω περιπολούσε συνεχώς το «100», αλλά και γιατί υπήρχε μια ταρίφα κοινή για ό,τι ποτό και να παράγγελνες, είδος εισιτηρίου, όπως στα στέκια της τζαζ, που πας όχι για να πεις, αλλά για ν' ακούσεις.

Εμείς φυσικά ως τότε φιλοξενούμασταν σε αυτή τη βόρεια περιοχή κι εκεί αρχίσαμε να ψάχνουμε για στέκι, κοιτάζοντας να μάθουμε ποιο μαγαζί δεν πάει καλά, ποιο ετοιμαζόταν να παραδώσει την ψυχή του, σαν δυο κοράκια της συφοράς που μυρίζονται το υποψήφιο ψοφίμι και κάνουν τον θάνατο του άλλου δική τους ζωή.

Τα μαγαζιά είναι δίχως ιστορία. Αυτά που σήμερα ανθούν αύριο μαραμμένα δεν θυμίζουν τίποτα στον πελάτη που δεν τα γνώρισε στην ακμή τους. Τραυματισμένος από μια τέτοια ιστορία μαγαζιών στο Σικάγο, ομολογώ πως δεν μου προξενούσε ιδιαίτερη ευχαρίστηση να ψάχνω, με τον Λέο, να βρω το επόμενο ναυάγιο.

Για να μη μένουν αμφιβολίες, θα πω σύντομα περί τίνος

πρόκειται: Ένας θεός μου στην Αμερική δούλεψε σκληρά στη ζωή του, ξεκινώντας από μετανάστης για να φτιάξει μια δουλειά, ένα όνομα, ένα μαγαζί. Πεθαίνοντας, το μαγαζί παράπεσε σε ανάξια ανίψια (ξαδέρφια μου), για να βρεθεί μετά από χρόνια με άλλο όνομα στην υπηρεσία μιας μεγάλης αλυσίδας εστιατορίων. Με πονούσε περνώντας απέξω να το βλέπω και να θυμάμαι τα παλιά μεγαλεία του, τώρα άλλο, σ' άλλα χέρια, ντόπια, να σημαίνει για τον περαστικό που δεν ήξερε την ιστορία του αυτό ακριβώς που έλεγε ότι είναι. Κι ο θεός μου; Με τι ιδρώτα, τι αίμα, τι μεράκι το 'φτιαξε, ξεκινώντας απ' το μηδέν ο ίδιος, πουλώντας λουκάνικα στον δρόμο, για να φτάσει να έχει πελατεία την υψηλή κοινωνία του Σικάγου που δεν ήταν άλλη απ' την υψηλή Μαφία. Τάχα δεν θα αρρώστησε, υπό άλλη παρουσία, να το 'βλεπε σαν ξένο, σαν να μην είχε δώσει γι' αυτό την ίδια τη ζωή του;

– Εδώ δεν είναι Αμερική, μου έλεγε ο Λέο οπότεν του μιλούσα για τους καημούς μου.

Για έναν που έλειπε χρόνια στο εξωτερικό, όπως εγώ, το να δω την Πλάκα της νιότης μου σ' αυτό το χάλι υπήρξε ένα σοκ, ίδιο μ' αυτό που θα αισθάνονταν, αν έβλεπαν οι παλιότεροι, της εποχής τού «δέναν τα σκυλιά με τα λουκάνικα», τη δική μου Πλάκα. Και πάει λέγοντας. Εφαρμόζοντας όμως τη νέα θεωρία για το ξεπέραςμα της τραυματικής εμπειρίας που έφερα απ' τον Νέο Κόσμο, «να τρίβεις», δηλονότι, πάνω σε μια πληγή για να τη συνηθίσεις», δεν άργησα να τη συνηθίσω κι εγώ.